

o filozofskoj paleontologiji

nebojša kujundžić

Da li je moguće nagoveštaj jedne teorije pratekstualnosti koja može da ima fenomenološke, arheosemantičke, generativno-tekstualne i druge aspekte i čija bi uloga, odmah se može reći, u pogledu prevođenja teško mogla da se zamisli kao hevristička već radije kao deskriptivno-rekonstruktivistička? Ona je moguća i poželjna u mjeri u kojoj se obrazuje i razotkriva mogućnost i poželjnost filozofske ili diskurzivne arheologije.

Govoriti o neprevođenju i to naročito o filozofskom neprevođenju u radikalnom smislu, može izgledati kao apsurdna i neopravdana odluka. Iako je u današnjici gotovo samorazumljivo pristupanje filozofskom diskursu kao nekoj vrsti igre osvjetljavanja i odsajaja, prelamanja i transformacije, ipak se postavlja pitanje ima li smisla platonovsko poimanje totaliteta diskurzivnosti kao veličanstvene igre sjeni. Drugim riječima, što može donijeti nastojanje da se prepozna i tematizuje drevni podzemni, pratekstualni i demonski rad filozofskih SPILJA i IDOLA, starih termina koji se obično smatraju dodatkom, retoričkim floškulama ili kitnjastošću ili čak filozofskim razmetanjem. Treba pitati, štaviše, šta može donijeti svojevrsan nesavremeni filozofski stav koji jednosmjernost etimologije proglašava, u buntovničkom maniru, imperijalizmom.

Uz svu svijest o opštosti ovakvih refleksija, potrebno je naglasiti da su svi problemi savremene filozofije i jezički fenomen međusobno nerazlučivo isprepleteni tako da se rastuću okviri referencijalne odnosno predikativne sistematike i shematike različitih jezika, nužni i dovoljni zahtjevi za istinom koji prebivaju u njima, te raznovrsni modusi pragmatičkih i komunikativnih postavki. Drugim riječima, supstojanje značenja i istine, eventualni odnosi prvenstva ili nepodudarnosti koji bi postojali među njima se na najradikalniji način sabiru u pitanju: »Kako to da istina mora moći da se izrazi u svakom jeziku?»

Ovaj tekst se, u svjetlu tog pitanja, može shvatiti kao nastojanje oko izradbe pitanja o izvjesnim povlaštenostima u najbudnijem filozofskom smislu te riječi, pitanja naime o tome u kojoj su mjeri arhaični ili nepostojeći tzv. »mrtvi« jezici, kao i termini filozofskih figura prošlosti bliže autentičnom, živom i neiskrivljenom jeziku i time takorekuć transparentni u ontološkom smislu te riječi. Ovakvo preuzimanje, očuvanje filozofskih termina ili pozivanje na njih je pojava prisutna podjednako kod filozofskih pisaca i prevodilaca, pojava koja se ne ograničava na određene filozofe ili filozofske epohe — ona je naprosto sveprisutna i svevremena.

U pogledu prevođenja, ovo pitanje poprira donekle promljenjen oblik i transformiše se u pitanje o tome postoje li neki neprevodivi filozofski termini, termini koji bi, na izvjestan način, bili toliko ukorjenjeni u filozofski diskurs ili toliko bliski prirodi stvari, toliko rasvijetljavajući da bi mogli postati predmetom proučavanja zamišljene »filozofske paleontologije«. Osim ovog pitanja, trebalo bi razmotriti način ili modus postojanja filozofskih termina koji se ne prevode, termina dakle čije se isticanje i stavljanje u zagrade može smatrati svojevrsnim filozofskim habitusom, termina koji na rutinski način, postupno i neosjetno, postaju dio filozofskog mobilijara. Kakva bi se onda razlika mogla uspostaviti između eventualne statusne povlaštenosti ovih prvih i navlastitosti ovih drugih termina?

Ukoliko se pode od povlaštenosti takvih filozofskih termina, tada svaki filozofski tekst tragom drevnih termina, kao tragom nekakvih relikta ili relikvija koji ostaju rasijani svuda po tkivu filozofskog diskursa, upućuje i navodi na poimanje svakog prevođenja kao anamneze. Svaki termin »mrtvog« jezika tako otjelotvoruje, oživljava i učvršćuje autentično sazvučje, koje u protivnom biva zabo-

ravljeno i zatumljeno. Istorija filozofije obiluje motivima atavizama, urođenih ideja i vječitog ponavljanja istih pitanja.

Arhaični filozofski termini, kao što je već pomenuto, fenomen koji je sveprisutan i svevremen u filozofiji, mogu da se shvate i kritički, ničeanški, kao patinirani novčići koji prelaze iz ruke u ruku. Njihove nominalne vrijednosti su već davno iščillile pod dejstvom vjekovne filozofske abrazije i ako se danas uopšte može govoriti o nekoj vrijednosti tada je to puko zveckanje, ali tako zavodljivo da filozofsko uho ne može proći mimo njega ni uz pomoć voska. Općinjenost ovakve vrste je potvrda moći filozofskog fetišizma koji dovodi do izvjesnih pojavnosti, ponavljanja, do izvjesne topike i ritmike koji bi bili u stanju da konstituišu diskurzivnu pramorfolgiju.

Osim dva pomenuta promišljanja u pogledu situacije i predmeta proučavanja filozofske paleontologije, može biti riječi i o azilantskom i arhivarskom stavu prema terminima koji se posuđuju iz drevnih jezika. Ovakav stav Derrida nalazi kod Kanta, naročito u njegovoj KRITICI MOĆI SUDENJA. Tim povodom Derrida pita dekonstruišući Kantovu poziciju: »Zašto pribjeći mrtvom i učenom jeziku? Kant navodi da je jezik (u ovom slučaju, onaj koji fiksira model ukusa) treba da ima jednu Gramatiku koja ne bi bila podložna kapricioznim promjenama »mode« i koja se održava u »nepremjnjivim pravilima«. Shodno ovakvoj strategiji, filozofska paleontologija bi imala posla sa idejom i praksom diskurzivne fortifikacije.

Kod Heideggera u motivu prevođenja i preuzimanja filozofskih termina možda počiva jedan od ključeva koji bi mogli ponuditi neka od najplauzibilnijih čitanja njegovih spisa. Ulog ove tematike u Heideggerovoj misli jest sam usud zapadne metafizike. Postoje razlozi i da se odvažimo na tvrdnju kako je Heideggerova filozofija na izvjestan način, il u određenom pogledu, filozofska paleontologija par excellence.

Kao što ovih nekoliko nabačenih primjedbi nagovještavaju, postoje, uopšte uzet, dvije osnovne mogućnosti ili dva izbora ophođenja prema preuzetim i očuvanim filozofskim terminima. Prvo ophođenje se može nazvati filozofskim radikalizmom u strogo naturalističkom smislu te riječi. Arhaični filozofski termini su, shodno tome, dragocjene grudvice upletene i urasle u metafizičko korjenje. Umjesto ove alegorije, može biti usvojena i neka druga tako da ove termine možemo vidjeti ili nazirati kao prizore u prokidanoj tkanini vela ili zastora, u igri obmane i pričinjavanja, prikazivanja, skrivanja i otkrivanja. Možemo govoriti i o ukazivanju starih slojeva palimpsesta, o diskurzivnoj bazi i nadgradnji. Također, može biti riječi o strogosti, obavezivanju, obzdanjivanju, pribiranjju, okolčenju i vezivanju i prikucavanju na križ strogih prosjeka davno prošlog misaonog ustrojstva.

Drugo ophođenje takve termine shvata kao oznake, na bitan način proizvoljne, kolažne motive, kao puke elemente aplikacije. Ovaj nominalizam, takoreći istorijskog ili dijahronijskog karaktera, ipak ostaje po svojoj prirodi nužno parazitaran ili drugostepen u odnosu na zamahe grandioznih metafizičkih preduzeća. Ovakav nominalizam nastoji da dovede do kritičke tačke ili do momenta nestabilnosti u težišnoj harmoniji oniričkog i onomastičkog.

Treba napomenuti da osim filozofskih termina preuzetih iz takozvanih »mrtvih« jezika-

(drugim riječima, preuzimanje na koje se odlučuje sam autor) u praksi filozofskog prevođenja se dešava da poneki termin iz izvornika bude ostavljen u zagradama (dakle, ovaj put je riječ o odluci prevodioca). Motivi, razlozi i proturazlozi koji prate ovakvu praksu su toliko kompleksni i od tako suštinskog značaja da bi im trebalo posvetiti posebno rasprvu. Također, moglo bi biti riječi i o preuzimanju termina u potpunom i nepotpunom smislu ili u pravom i nepravom smislu — tako se u filozofskim spisima često mogu naći termini u izvornoj ortografiji (najčešće se radi o starogrčkom i latinskom izvorniku) ali i latinizama i grcima koji su u izvorniku i u prevodu u suštini ostali nedirnuti, jedino su transkribovani na način na koji to njihov maternji jezik zahtjeva. U ovakvim slučajevima, etimološka proučavanja doista prerastaju u filozofsku paleontologiju, jer se tada operiše sa genezom i semantičkim slojevima termina koji je daleki, fosilni predak npr. današnjeg latinizma i koji je vjerovatno tokom vlastite predistrije i istorije pretrpio brojne transformacije, naročito u leksičkom pogledu.

Konstitucija filozofske paleontologije, pod pretpostavkom da takvo šta uopšte može postojati, bi morala da se, iz ovih razloga, osloni na izbore koji je istovremeno na bitan način određuju. Dvije svega, morala bi da se odluči na jedan od dva već pomenuta metoda stava ili ophođenja, pod uslovom da je između njih uopšte moguće birati tj. da već u tom pogledu samo promišljanje već ne predstavlja svojevrsnu odluku filozofa. Drugo, morala bi da se odluči na opseg proučavanja, tj. na fenomen preuzimanja filozofskih termina u potpunom i nepotpunom smislu, pod pretpostavkom dakako da se ovaj prvi pristup u krajnjoj konsekvenciji ne poistovjećuje sa proučavanjem filozofskog diskursa uopšte, i to na bilo koji ravni teorijskog pristupa.

Konačno, u pogledu filozofskog prevođenja, filozofska paleontologija bi se morala pozabaviti odnosom prvenstva i dopunjavanja, dilemom da li je ono što prevodiocima ponekad djeluje kao najlakša zadaća i puko prepisivanje, termin koji je nepromišljen izbio, preletio ili prodro, zapravo istinski PHILOSOPHCAL TOUCHSTONE. Također, filozofi bi mogli pokušati da preokrenu sliku koja se stvara praksama njihove djelatnosti — nisu filozofski arhaizmi iz mrtvih ili tuđih jezika, filozofskih sistema ili kritika implantacije u tkivu filozofskog teksta već obmuto, sam taj tekst je implantiran u duhovni prostor koji otvaraju drevni preuzeti filozofski termini. Ili: ne određuje savremeni tekst drevne termine koje je u sebe uključio, već obrnuto. Drugim riječima, radi se o pitanju da li može biti govora o pokretaču teksta kojim je preuzeti arhaični termin okružen, na načine koji su sve samo ne neutralni — termin može biti krivo interpretiran, istrgnut ili apliciran, plodonosno ili neuspješno kalemljen itd.

Da li je, ovim, moguće nagovještaj jedne teorije pratekstualnosti koja može da ima fenomenološke, arheosemantičke, generativno-tekstualne i druge aspekte i čija bi uloga, odmah se može reći, u pogledu prevođenja teško mogla da se zamisli kao hevristička već radije kao deskriptivno-rekonstruktivistička?

Ona je moguća i poželjna u mjeri u kojoj se obrazuje i razotkriva mogućnost i poželjnost filozofske ili diskurzivne arheologije.